

PÄR SEGERDAHL

Metafysik och språkkritik

1. Kommentarer till Rosing

Uppenbarligen har min artikel "Filosofi, vetenskap och språk" (FT 1/93) inte bara intresserat, utan också oroat Hans Rosing tillräckligt för att skriva en "mycket kritisk" artikel i FT 4/93.

Jag utgår ifrån att Rosings försök att jämföra mina tankar med den logiska empirismens idéer är ett uttryck för en uppriktig vilja att relatera min artikel till en välkänd och viktig strömning i 1900-talets filosofi, och att han på den vägen önskar nå en bättre förståelse av innehållet i artikeln. Men när Rosing uppmanar mig att utreda skillnaderna mellan min artikel och den logiska empirismen, måste jag protestera att en sådan jämförelse helt skulle omintetgöra det värde som min artikel eventuellt kan ha. Ett av de viktigaste motiven bakom min artikel var nämligen att finna en helt ny utgångspunkt för bedömningen av välkända filosofiska tankegångar. I termer av någon redan etablerad filosofisk inriktning kan artikeln enbart *missförstås*: Den kan inte klargöras genom att placeras in bland gängse filosofiska ismer, eftersom den *omvärderar* dessa inriktningars natur. När jag nu vill förklara innehållet i min tidigare artikel, måste jag alltså utgå från artikeln själv, snarare än från de tänkesätt vars *meningsfullhet* jag där ifrågasätter. I annat fall skulle naturligtvis det språkkritiska momentet i min artikel gå förlorat i samma nonsens som jag där försöker uppdaga! Först måste jag dock påpeka ett missförstånd och två oklara punkter i Rosings artikel.

Rosing invänder inte mot att jag använder en språkbruksundersökande metod i filosofin, men hävdar att det centrala innehållet i min artikel inte alls består i undersökningar av språkbruk, utan i att jag framkastar en mängd mer eller mindre spekulativa filosofiska teser (s 37). Närmare bestämt hävdar Rosing att min artikel slutar med

”ytterst märkliga och kontroversiella ärkemetafysiska läror” om ”verklighetens och vetenskapens sanna väsen” (s 39). För att demonstrera detta citerar han ett antal passager ur min artikel som, tagna ur sitt sammanhang, onekligen har en metafysisk klang, och detta blir, som jag uppfattar det, en av Rosings huvudinvändningar mot min artikel.

Invändningen är emellertid en invändning mot något som inte förekommer i min artikel. I de passager som Rosing citerar använder jag visserligen metafysiska uttryckssätt, men inte i syfte att uttrycka en metafysik, utan för att sammanfatta min kritik av en realistisk tolkning av vetenskapen i *denna realistiska metafysiks egna termer* – ungefär som man kan hålla upp tegelstenarna från en raserad byggnad för att slutgiltigt konstatera: ”Titta, huset har rasat!”. Rosings fråga hur i all världen man från en undersökning av olika språkbruk kan komma till en *metafysik*, borde därför snarare vara: ”Hur kan en undersökning av språkbruk mynna ut i en *kritik* av metafysiken?”.

Det var just den frågan jag försökte besvara i min artikel. Syftet bakom artikeln var framförallt pedagogiskt. Jag ville ge ett enkelt och slående exempel på hur man kan upplösa ett filosofiskt eller metafysiskt problem genom språkliga iakttagelser. Av denna anledning var det väsentligt att välja ett fräscht problem. Ett redan känt och diskuterat filosofiskt problem skulle ha den nackdelen, att läsaren kanske var alltför bunden vid en bestämd uppfattning för att kunna betrakta exemplet fördomsfritt. Det var också väsentligt att det inte var alltför svårt att ana de språkliga missförstånd som problemet byggde på. Ett mycket invecklat problem skulle göra det svårt att se *hur* problemet blivit löst, och det var just *hur* filosofiska problem kan bli lösta, som jag ville demonstrera. Av pedagogiska skäl konstruerade jag alltså ett filosofiskt problem som utgör ett gränsfall mellan *uppenbart* och *fördolt* nonsens, för att enkelt kunna demonstrera hur en språkkritisk undersökning löser filosofiska problem.

Nu är det så att Rosing inte alls är överens med mig om att jag *lyckas* lösa mitt problem. Denna oenighet med mig lyckas däremot Rosing att uttrycka på åtminstone fyra olika sätt:

- (1) Författaren ger en pseudolösning på sitt konstruerade pseudo-problem.
- (2) Lösningen är uppenbarligen baserad på ett missförstånd av det akustiska språkbruket.

- (3) Det verkar som om han skulle ha missförstått användningen av Fourieranalysen.
- (4) Det verkar sålunda som om Segerdahl skulle ha missförstått det akustiska språkbruket på ett sådant sätt att hans pseudolösning av sitt konstruerade pseudoproblem förefaller rimlig.

Varken före, efter, eller mellan dessa variationer på samma tema förkommer några försök att förklara *vari* mitt missförstånd av det akustiska språkbruket skulle bestå. Rosing framför således en helt grundlös anklagelse mot min artikel, en *insinuation* som i sin tur, om den är riktig, innebär att jag inte lyckas med det som var själva syftet med artikeln, nämligen att visa hur man kan angripa metafysiken genom en språkkritisk undersökning.

Detta gör att jag hamnar i en något underlig situation. Jag måste på något sätt bemöta Rosings anklagelse, men eftersom denna anklagelse snarare upprepas än preciseras, så är det oklart vad det är som jag egentligen ska bemöta. Till sist är det tema som Rosing varierar inget annat än "Segerdahl misslyckas", och mot en så allmän anklagelse kan jag knappast försvara mig annat än genom att, helt enkelt, återgå till min tidigare artikel och tydligare visa att min lösning på problemet är riktig.

Först måste dock ytterligare en oklarhet i Rosings artikel påtalas. Rosing tycks ibland enig med mig om att undersökningar av vårt språk har en kritisk roll att spela i filosofin: "Det borde i dag, efter de logiska empiristernas och Wittgensteins insatser, vara klart att felanvändning av ord kan leda till pseudoproblem" (s 37). Lite senare tilldelar dock Rosing denna metod en mer blygsam roll: "På sin höjd kan det [ett studium av språkbruket] hjälpa oss att förstå vilka trosuppfattningar och teorier om verkligheten en viss grupp har" (s 39). Det är då oklart om Rosing menar att den språkbruksundersökande filosofins roll inskränks till att *identifiera* och *klargöra* olika trosuppfattningar, världsbilder och teorier om verkligheten, eller om dess roll är att *förstöra* vår tilltro till dessa försök att intellektuellt överblicka vår tillvaro.

I min tidigare artikel försökte jag visa att undersökningar av vårt språkbruk kan fylla denna mer radikala roll att kritiskt bearbeta vår tilltro till, inte bara traditionella metafysiska tänkesätt, utan också vår moderna vetenskapliga världsbild. I denna artikel vill jag ytterligare

klargöra denna likhet mellan traditionell metafysik och modern vetenskapstro, och jag vill visa att en språkkritisk undersökning kan ha lika allvarliga konsekvenser för dem båda, eftersom de bygger på likartade språkliga missförstånd. På så vis vill jag också visa att en språkkritisk undersökning av metafysiska tänkesätt inte förutsätter någon *menings-teori*, som Rosing hävdar (s 39), men däremot att *viljan att ifrågasätta och ompröva* invanda trosföreställningar är starkare än viljan att fortsätta tro.

2. Kommentarer till min tidigare artikel

Problemexemplet i min tidigare artikel härstammade från den akustiska satsen

Ljudet från en flöjt är inte ett enkelt ljud, utan är uppbyggt av flera toner som ljuder samtidigt.

Denna sats anger grundformen för en akustisk tonanalys. Satsen kan dock *ge upphov* till ett filosofiskt, eller metafysiskt, eller pseudovetenskapligt problem:

En flöjtton är ju en enda odelbar ton; hur skulle den kunna bestå av flera simultana toner? När man hör en musiker blåsa en ton på sin flöjt, så låter det ju inte som om flera musiker samtidigt blåste olika toner!

Detta problem kan leda till olika lösningsförsök:

Kanske kan man tänka sig att vi undermedvetet uppfattar alla dessa simultana toner, eller att örat på något sätt blandar ihop dem så att resultatet blir en enda upplevelse. Eller kanske att hjärnan har en komponent som skapar enkla tonupplevelser av det tonkomplex som bygger upp ljudet från en flöjt.

Nu börjar ett bestämt filosofiskt språkbruk kristalliseras ut, och även leda till bestämda filosofiska teser:

Man kan alltså förklara varför samma ton, spelad på olika instrument, låter olika, har olika klang. Ljudet från en flöjt har helt enkelt en annan tonstruktur än ljudet från en fiol, även om grundtonen är densamma. Men det måste ju gälla alla ljud vi dagligen hör. De är uppbyggda på olika sätt av rena och enkla

toner. Men hur låter då dessa enkla rena toner? En ren ton, som bara består av en enda frekvens, den måste väl ha en sådan där iskallt pipande karaktär som paussignalen i radio. Men det betyder ju att alla ljud vi hör – röster, bilar, fioler – är uppbyggda av iskallt klingande pipljud! Tänk att man inte kan höra dessa iskallt pipande toner i en varm röst. Ingen hör dem, ändå måste de vara de enda toner som egentligen existerar, eftersom alla de ljud vi hör är uppbyggda av dem!

Vårt resonemang har lett fram till ett tonbegrepp med vissa likheter till det substans- eller tingbegrepp som diskuteras hos Sokrates, och som hävdats i olika former av atomistisk filosofi, inklusive hos den tidige Wittgenstein. Resonemanget har dessutom slutat i ett välbekant klingande *förnekande* av realiteten hos hörda ljud, ett förnekande som kan beskrivas i termer av den filosofiska distinktionen mellan "appearance" och "reality", eller mellan "sekundära" och "primära" kvaliteter.

Här skulle somliga invända, liksom Rosing (s 40), att det knappast finns någon som skulle ta detta konstruerade problem och resonemang på allvar, medan andra skulle invända att problemet i själva verket är ett vetenskapligt problem, närmare bestämt ett akustisk-fysiologiskt eller ett akustisk-psykologiskt problem. Till den första invändningen kan jag bara svara vad jag sagt tidigare, nämligen jag av pedagogiska skäl valt ett exempel som utgör ett *gränsfall* mellan uppenbart och fördolt nonsens. Den andra invändningen kräver mig dock på ett förtydligande. Det är ett fullt meningsfullt vetenskapligt projekt att undersöka exempelvis sambandet mellan akustisk tonstruktur och upplevd tonkvalitet. Men ovanstående resonemang är *inte* ett försök att uttrycka en sådan problemställning, något som blir tydligt om vi skriver om resonemanget i för filosofer mer familjära termer:

1. *Problem*: Hur kan något enhetligt och enkelt (en flöjtton) vara något sammansatt av en mångfald?
2. *Lösning*: Människoanden har den syntetiska förmågan att skapa enhet i en mångfald.
3. *Dualistisk tes*: Världen har en substans av enkla ting som skiljer sig från företeelsevärldens (sinnevärldens) ting.

Vi kan också uttrycka punkt två i mer modern filosofisk språkdräkt: "Perceptionen av ett ljud involverar en kognitiv funktion som ger ett

enhetligt output till en mängd separata och simultana input”.

Problemet är alltså ett gränsfall till ett metafysiskt problem, men knappast ett gränsfall till ett vetenskapligt problem. Därmed kan vi övergå till den för oss centrala frågan: Kan ett metafysiskt problem behandlas från språklig synvinkel? Kan en språkkritisk undersökning ha konsekvenser för det problem vi beskrivit? Låt oss se!

Låt oss börja med ett konkret fall: En människa läser den akustiska satsen (kanske i en akustikbok), och börjar sedan att bilda *egna* satser (kanske i en anteckningsbok) som uttryck för sin undran, sedan för sina lösningsförsök, och slutligen som uttryck för sina teser om ljudens natur. Hur konstrueras dessa satser?

Han börjar att skriva: ”Hur kan enkla och enhetliga ljud vara sammansatta?”. Sedan skriver han: ”Kanske att hjärnan kan omforma något komplext till en enkel upplevelse”. Och avslutningsvis skriver han: ”Min ljudupplevelse är en illusion, eftersom den inte innehåller den mångfald av enkla toner som bygger upp ett ljud!”. Hur kunde läsandet av den akustiska satsen leda till en sådan serie häpnadsväckande satser? Därför att redan den akustiska satsen var häpnadsväckande?

Uppenbarligen finner den undrande människan den akustiska satsen häpnadsväckande. Men för att kunna finna den häpnadsväckande måste han spontant ha läst den på något sätt, han måste spontant ha uppfattat dess innehåll på något sätt. Hur? Att döma av hans första anteckningar, har han försökt att återkalla i sitt minne hur en ren flöjtton låter. Sedan har han förundrats över att den akustiska satsen tycks hävda att denna ton innehåller mängder av andra toner som han inte kan höra, men som han på något sätt anser att han borde kunna höra, eftersom satsen tycks säga att de faktiskt finns där. Kanske försöker han nu att lyssna lite mer uppmärksamt på olika ljud omkring sig, för att höra om han möjligen kan urskilja en struktur hos dessa ljud. Detta ”experiment” är föranlett av hans läsning av den akustiska satsen, som tycks hävda en sådan struktur. Han märker kanske att vissa ljud låter ”tjockare” än andra ljud, och drar slutsatsen att dessa ljud är uppbyggda av en mer spridd serie av enkla toner. Men detta kan på sin höjd vara en akustisk-psykologisk *hypotes* som måste undersökas i ett akustiskt laboratorium. För hur tjockt ljudet än låter, så är det det ljud han hör ändå enkelt och ostrukturerat, och han kan därför själv inte konstatera en sådan korrelation. Han finner sig slutligen tvingad att dra

slutsatsen att örat, eller hjärnan, eller människoanden, omvandlar en mångfald ljud till en enhetlig ljudupplevelse, och att hans egna ljudupplevelser därför kan betraktas som en sorts illusioner. Han fascineras kanske också av akustiken, som nu tycks ha kringgått denna begränsning hos det mänskliga hörselsinnet.

Nu har vi givit en fylligare beskrivning av problemet som jag tror är psykologiskt träffande: Så skulle en människa mycket väl kunna tänka. Men vi har ännu inte påvisat några språkliga missförstånd i resonemanget.

Efter att ha läst den akustiska satsen antar den undrande människan att ljudet från en flöjt på något sätt består av små ohörbara pipljud. Vad föranleder honom att vilja uttrycka sig så? Kanske vill han säga att den akustiska satsen faktiskt *säger* det: "Det står ju att flöjtljudet är uppbyggt av ett antal enkla toner!". Här *upprepar* han satsen, men har han därför givit en beskrivning av satsens betydelse? Låt oss fråga honom: Vad menar du med att säga att ljudet är uppbyggt av enkla toner? "Tja, ljudet *består av* dessa toner, ljudet är så att säga en *komplexitet*, en *struktur* av toner som i sin tur inte består av andra toner". Nu *parafraserar* han satsen! Men antag att den ursprungliga akustiska satsen byttes ut mot någon av dessa parafraser: De skulle kunna ge upphov till *samma* undran, och besvarar därför inte vår fråga.

Om den undrande ville, skulle han kunna utveckla sina parafraser till en tankebyggnad liknande den vi finner i Ludwig Wittgensteins *Tractatus*. Denna tankebyggnad skulle kanske uttryckas i teser av följande typ:

1. Ett ljud är ett komplex av elementarteroner.
- 1.1 Bara om det komplexa, kan vi säga att det har en uppbyggnad.
- 1.2 Ljudets karaktär är en funktion av dess uppbyggnad.
- 1.23 Elementartonen saknar uppbyggnad, ty om den hade en uppbyggnad skulle den akustiska analysen sakna slut, och inget ljud skulle ha en bestämd karaktär.

I stället för att undra över sin undran, skulle den undrande upphöja sin undran till ett metafysiskt system som ger honom ett intryck av *oantastlighet*. Här skulle de parafraser han först ger på måfå, ordnas till en sinnrik konstruktion som tycks ge ett svar på varje fråga. Ord som "ljud", "elementarton", "enkel", "komplex", "uppbyggnad", "karaktär" osv skulle en gång för alla relateras till varandra i en struk-

tur eller ordkalkyl som tycks vara klarheten själv!

Nu ställs vår fråga verkligen på sin spets: Kan en språklig undersökning ha konsekvenser, inte bara för det ursprungliga undrandet, utan också för detta genomtänkta metafysiska system? Kan vi förstöra systemet genom att påpeka att ordet "uppbyggd", eller ordet "ljud", används så och så under de och de omständigheterna?

Vi har inget att invända mot de förbindelser som slås inom systemet mellan ord som "uppbyggd" och "komplex". Vem vill väl invända mot att vi om komplexa ting säger att de har en uppbyggnad? Men dessa *formella* förbindelser flyger högt över de drag i vårt språk som en språkkritisk undersökning (i den *senare* Wittgensteins anda) skulle ta fasta på.

Antag att jag plötsligt och utan förvarning sa "Berget har öppnats"! Förstår du mig? Satsen är skriven på svenska, och om du ville kunde du utveckla de språkliga associationer som satsen ger upphov till, genom att parafrasera den:

Uttrycket "har öppnats" är en verbform som uttrycker att en handling har utförts. Hela satsen uttrycker vidare att denna handling utförts på ett berg. Vilken handling är det som utförts? Handlingen består i att *öppna* berget: Man måste på något sätt ha undanskaffat bergmaterial så att berget blivit tillgängligt.

Vad har du uppnått genom att ge parafrasen "Handlingen att undanskaffa bergmaterial har utförts så att berget blivit tillgängligt"? Du har lyckats etablera vissa relationer mellan orden "öppna", "handling", "undanskaffa" och "tillgänglig" i det svenska språket. Jag vill kalla dessa relationer *formella* eller *ytgrammatiska*, och med det menar jag att dessa relationer är identiska även i fall som skiljer sig från varandra i det mycket konkreta avseende som jag nu vill fästa läsarens uppmärksamhet på.

Parafrasen är *obestämd* på en väsentlig punkt, ty vilken form av undanskaffande av bergmaterial är det fråga om? Problemet är att vi kan tänka oss en hel serie alternativ. Om satsen introducerats av tunnelbyggare, kunde vi tänka oss att det som i parafrasen allmänt benämns som ett undanskaffande av bergmaterial refererar till den *sista* sprängningen, som orsakar ett hål genom berget; ungefär som när man öppnar en dörr mellan två rum. Om satsen introducerats av gruvarbetare, kunde vi tänka oss att öppnandet utförs genom den spräng-

ning som blottlägger malmfyndigheten; ungefär som när man öppnar en syltburk. Om satsen introducerats av geologer, kunde vi tänka oss att öppnandet utförs genom den sprängning som blottlägger det nakna berget; ungefär som när en läkare öppnar ett sår.

Om *alla* dessa tre fall kan vi med visst fog säga att "handlingen att undanskaffa bergmaterial utförs för att göra berget tillgängligt". Parafrasen redogör således inte för vad som *skiljer* de tre fallen från varandra: Den svävar högt över de olika fallen.

Vad betyder det att *förstå* satsen "Bergets har öppnats"? Om vi med "förståelse" menar förmågan att utveckla satsens ytgrammatiska spänningsfält i svenskan till en eller flera parafrafer, så förstod du satsen så fort du lyckades parafrasera den. Om vi med "förståelse" däremot menar kunskap om satsens *konkreta användning*, så förstår du inte satsen förrän du fått lära dig något så enkelt och trivialt som att man råkar säga att ett berg är öppet när man, exempelvis, blottlagt malmfyndigheten. Den första förståelsen kan du uppnå på egen hand i fåtöljen. Den andra förståelsen, däremot, förutsätter att du *tar reda på hur det råkar förhålla sig med satsens användning*: Du måste sätta fötterna på jorden.

Jag förnekar alltså inte den första formen av förståelse, men jag vill framhäva att denna förståelse är av ett helt annat slag än den förståelse som är involverad i vår praktiska användning av språket. Parafrasen leder dig ingen vart, om du exempelvis vill förstå en gruvarbetare som säger till dig att berget har öppnats.

Det är denna *formella* förståelse av satsen "Ljudet från en flöjt är uppbyggt av flera enkla toner" som orsakar vår metafysiska undran över hur en skön flöjtton kan vara uppbyggd av iskalla pippljud. Denna förståelse kan betraktas som en ytgrammatisk schematisering av omgivningarna kring ordet "uppbyggd" i det svenska språket. Enligt detta allmänna schema har varje uppbyggt ting ett antal *delar* som kan *särskiljas* var och en för sig: *Där* är stolens rygg, *där* är dess sits, och *där* är stolens ben. Vi för in den akustiska satsen under detta schema – och undrar: *Var* är delarna? *Var* är de enkla tonerna?

Schemat leder oss till vad som kan se ut som ett experiment: Vi lyssnar uppmärksamt på ljudet från en flöjt: Finns där något som kunde kallas "beståndsdelar"? Finns där något som kunde kallas "struktur"? Kort sagt: Utgör ljudet från en flöjt en *instans* av vårt grammatiska schema för ordet "uppbyggd"?

När vi inte lyckas förknippa schemat med ljudet från en flöjt, eftersom vårt experiment ger ett negativt resultat, tillämpar vi schemat *ändå*: Vi *postulerar* existensen av beståndsdelar, nämligen de enkla tonerna. Men detta postulat, som schemat motiverade, ger oss ännu ett problem: Varför hör vi inte tonerna? De finns där (det har vi postulerat), men de hörs inte: Hur är det möjligt?

För att lösa problemet inför vi nya grammatiska scheman, såsom schemat för "omvandling" (eller "syntes", "tolkning"): Om något "omvandlas", så blir det "något annat" än vad det var innan det omvandlades. Med detta schema i händerna försöker vi få pusslet att gå ihop: Vi placerar helt enkelt in detta nya schema *mellan* ljudets betåndsdelar och vår upplevelse av ljudet. Alltså: Ljudet består av en mångfald enkla toner, men *omvandlas* på någon omvandlingsplats (örat, hjärnan, anden) till något enhetligt.

Jag har inget att invända mot dessa scheman: De är ett uttryck för ytgrammatiska relationer i vårt språk mellan ord som "uppbyggd" och "beståndsdel", eller mellan uttryck som "omvandling" och "något annat". Men nu börjar vi ana att de kan leda oss vilse, genom att vi på olika sätt kombinerar dem som om vi försökte lösa ett pussel! Och när vi väl löst vårt pussel, så faller genast *andra* pusselbitar på plats, såsom schemat för ordet "illusion": En illusion är en uppfattning som inte motsvaras av något verkligt objekt. Resultatet av att placera in också denna pusselbit blir naturligtvis satsen: "Min ljudupplevelse är en illusion". Det verkliga objektet är ju sammansatt, inte enkelt som det ljud jag hör. Schemat faller på plats som en slutsats, som ett "alltså".

På detta vis kan ytgrammatiska scheman modifieras och kombineras, för att sammantaget ge upphov till metafysik; filosofiska teorier, teser, begrepp, argument osv. Filosofins allmängiltighet bygger på vårt språks ytgrammatiska allmängiltighet.

Jag har nu visat hur de satser som den undrande människan skriver ned i sin anteckningsbok konstrueras. Men om de nu konstrueras genom att kombinera grammatiska scheman som återspeglar *faktiska* relationer mellan orden i vårt språk, hur kan de då leda vilse? Vari består de språkliga missförstånd jag hävdar döljer sig här?

Det stämmer att ett uppbyggt ting har beståndsdelar; det stämmer att om något omvandlas så blir det något annat; och det stämmer att ett öppnande innebär att något bortskaffas för att göra något tillgängligt. (Låter det inte "sokratiskt"!?) Så var är felet?

Om en gruvarbetare talar om för dig att berget har öppnats, skulle du då svara "Åhå, ni har undanskaffat bergmaterial för att göra berget tillgängligt"? Kanske om du inte visste vad han talade om! Och om arbetaren svarar "Ja, jo, det kan man väl säga", menar han då att det stämmer att man undanskaffat bergmaterial *i största allmänhet* för att göra berget tillgängligt *i största allmänhet*, eftersom man *instansierat* denna *allmänna* handling genom att forsla bort det bergmaterial som hindrade malmbrytningen? Kanske om han ville driva med din okunnighet. Om han håller med dig, så betyder det antagligen att han ger dina ord samma *konkreta* användning som han ger orden "Berget har öppnats".

Det fel jag talar om, hänger samman med att betrakta en sats som har en konkret användning i något mänskligt sammanhang, som en *instans* av ett grammatiskt schema. Som om människan talade med ett slags dubbelhet: Som om hennes ord var konkreta och bundna till den situation där de används, *samtidigt* som de skulle säga något "i största allmänhet".

Den undrande läser den akustiska satsen som om den först och främst sa något i största allmänhet: "Satsen betyder att ljudet är uppbyggt av enkla toner, dvs. de enkla tonerna är ett slags beståndsdelar till ljudet, och ljudet har därmed en struktur". Om han var student i akustik, skulle han med denna parafra (eller association) knappast övertyga sin lärare om att han läst kursboken ordentligt och deltagit i laborationerna. Han skulle tvärtom dra sin lärares miss-tänksamhet till sig, eftersom han konsekvent säger bara vad *vem som helst som kan svenska kan säga*.

Hade han läst kursboken och deltagit i laborationerna, hade han lärt sig att man med en mikrofon kan detektera den störning i luften som en flöjt orsakar, representera denna störning matematiskt som en våg, och sedan tillämpa en matematisk teknik, Fourieranalys, på denna representation. Han hade vidare lärt sig att Fourieranalysen representerar den ursprungliga vågen som en serie sinusvågor. Slutligen hade han lärt sig akustikens *terminologi*: Han hade lärt sig att man inom akustiken kallar dessa sinusvågor "sinustoner", och han hade lärt sig att man, när man utfört hela detta arbete, säger att man har "analyserat flöjtljudets akustiska uppbyggnad".

Att identifiera flöjtljudets beståndsdelar består alltså i att utföra detta arbete i ett akustiskt laboratorium. Det grammatiska schemat

”något uppbyggt har beståndsdelar” – däremot – ledde oss att leta efter flöjt ljudets beståndsdelar där de *ej* stod att finna; i vår upplevelse av en flöjtton. När vi inte fann dem, postulerade vi deras existens som ett komplex av pip ljud som vår hjärna omvandlade till något enkelt.

Nu ser vi att de beståndsdelar som akustiken talar om, för det första är beståndsdelar i en *matematisk representation* av flöjt ljudet, för det andra är beståndsdelar i en mening som förutsätter den matematiska tekniken Fourieranalys. Den terminologi som akustiken etablerat för att tala om dessa representationer återspeglar inte dessa representationstekniker, utan anknyter till vårt all dagliga språks ytgrammatiska former; man talar om ljud och toner och deras uppbyggnad. Detta innebär att vem som helst som kan svenska, kan placera in den akustiska satsen i ett system av svenska satser.

Ovetande om den konkreta användningen av den akustiska satsen, utsätter den undrande människan satsen för en grammatisk analys, lik de analyser vi fick lära oss i skolan när vi skulle ta ut subjekt och predikat: ”Vad är det som sägs i satsen? Jo, att *något* har en uppbyggnad. *Vad* är det som har en uppbyggnad? Det är ljudet från en flöjt. *Vad* är ljudet uppbyggt *av*? De enkla tonerna.” Han ger en grammatisk eller formell läsning av satsen, och vi kan säga att om han lyckas med detta, så har han förstått satsen formellt: Han har lyckats placera in satsen i svenskans grammatik. Hans problem uppkommer först när han tar denna grammatik som en återspeglning av *allmänna fakta* rörande faktiska flöjt ljud: ”Jag kan inte höra några beståndsdelar, var är de?”. Han försöker lösa sitt problem genom fler grammatiska konstruktioner som han återigen antar återspeglar allmänna fakta: ”Hjärnan kan omvandla det komplexa till det enkla”.

Problemet uppkommer alltså när vi tar för givet att vi förstått den akustiska satsens *akustiska* mening, men egentligen blott förstått satsens plats i svensk grammatik. Vi missförstår då satsens grammatik som ett allmänt faktapåstående om flöjt ljud. Men satsen är ett faktapåstående först i dess användning inom akustiken, och där säger den *inte* att flöjt ljud *i största allmänhet* är uppbyggda *i största allmänhet* av enkla toner *i största allmänhet*. Denna allmängiltighet karakteriserar satsens svenska grammatik, inte dess akustiska användning.

Vår lekman på akustikens område har således inte bildat sig en riktig uppfattning om akustikens upptäckter, utan har med utgångs-

punkt i dessa upptäckters språkliga ytform förirrat sig i svenskans grammatik.

3. Sammanfattning

Jag har försökt visa hur man kan lösa metafysiska, och i detta fall pseudovetenskapliga, problem genom en språkkritisk undersökning. Vid första påseende kan det förefalla otänkbart att en undersökning av vårt språkbruk skulle kunna ha konsekvenser för metafysiken, eller för vår moderna vetenskapliga världsbild. Jag har försökt motarbeta denna inställning genom att visa att metafysiken, liksom den vetenskapliga lekmannens världsbild, redan från början är något rent språkligt, något som jag nu tar mig friheten att benämna: "Det ytgrammatiska missförståndet av vårt språks användningsformer".